

A KONSTANTINÁPOLYI KÖNYVTÁRAK.

DR. KARÁCSON IMRÉTÓL.

A Keletre utazó turisták számára kiadott francia, német, angol s más egyéb nyelvű kalauzoló könyvekben Konstantinápoly leírásánál többnyire előfordul ily című fejezet is: *könyvtárak*. S ebben a fejezetben igazán turistai felületességgel megírt ismeretések olvashatók Konstantinápoly könyvtárainról.

Ez ismertetések nagy részében, a sztámbuli Topkapu-Szeráj könyvtárának leírásánál azt a nevezetes kijelentést találjuk, hogy ebben a könyvtárban őrzik mai nap is a budai királyi palotából 1526-ban elhozott Corvinákat. Még a legutóbb, alig egy évvel ezelőtt, magában Konstantinápolyban megjelent *Guide international pour le voyageur en Orient* című könyvben is szóról-szóra ez olvasható: «Bibliothèque du Palais Top-kapou. Elle contient environ 3000 manuscrits, parmi lesquels 17 de Buda, qui appartenaient à Mathias Corvin, roi de Hongrie.»

Pedig mindez csak mese.

Ezt a valótlanságot a Sztámbulban őrzött állítólagos Corvinaokról azonban oly gyakran ismétlik, hogy nem is csoda, ha itt-ott hívókra talál. A kik ismerik ezeket a sztámbuli könyvtárakat s azokban hónapokon, sőt éveken át kutattak, mint e sorok írója is, azok előtt kétségtelen, hogy az említett közleményeknek, ismertetéseknek írói csak annyit láttak ezekből a könyvtárakból, hogy az állványok, szekrények tele vannak könyvekkel s ezzel aztán be is fejezték egész tudásukat.

Azt hiszem tehát, nem végzek fölösleges dolgot, midőn a konstantinápolyi könyvtárakról, azok berendezéséről és tartalmáról a valóságnak megfelelő, rövid ismertetést írok.

Előrebocsátom, hogy midőn itt a konstantinápolyi könyvtárakról írok, csakis a török, vagyis muzulmán könyvtárakat értem s nem szólok arról az újabb keletű két nagy könyvtárról, melyek

Konstantinápoly európai negyedében, Perában vannak, melyek egyike az oroszok régészeti intézetének, az *Institut russe*-nek modern berendezésű nagy könyvtára, a másik pedig a bizanci tanulmányok művelését célzó görög intézetnek, a *Sylogosnak* görög könyvtára. Ezekben a könyvtárakban keleti kéziratok nincsenek, hanem megtalálhatók, különösen az oroszok könyvtárában mindazok az európai művek, folyóiratok és könyvek, melyek a Balkán-félszigetnek és Kis-Ázsiának történelmével, földrajzával, gazdasági és természeti viszonyaival foglalkoznak.

A nyilvános könyvtárakat Konstantinápolyban közönségesen mecsetkönyvtáraknak nevezik, mivel jelentékeny részük tényleg a mecsetek mellékhelyiségeiben van s a főbb mecsetekben, mint az Ája-Szófiában, Szulejmánieban, Nuri Oszmánieban, Fátihban, sőt többször a kisebb mecsetekben is értékes könyvgyűjtemények találhatók. A nyilvános könyvtárak jelentékeny része az alapítók temetkezési helyével, mauzoleumával, a mit törökül *türbe* néven ismernek, van kapcsolatban.

Ezek a muzulmán könyvtárak mind megannyi ájtatos alapítványok, ezért helyezték el őket mecsetekben, türbékben. Ez az intézkedés nemcsak azért mutatkozott észszerűnek, hogy így a könyvtárakat mint vallási jelleggel bíró ájtatos alapítványokat az elkallódástól lehetőleg megóvják, hanem tűzbiztonsági szempontból is előnyös volt. Sztambulban az épületek legnagyobb része fából készült, csak a mecsetek, türbék és ujabban néhány középület kivétel. A mecsetek, türbék szilárd épületek s így a Konstantinápolyban mindennapos tüzesetek alkalmával nincsenek annyira kitéve az elpusztulás veszedelmének, mint a fából épült magánházak és paloták.

A nyilvános könyvtárak száma Konstantinápolyban több hatvannál. Ezeket a könyvtárakat azonban nem az európai nyilvános könyvtáraknál szokásos méretekkel kell elképzelni, mert akárhány ily török könyvtárban a könyvek száma az ezret sem éri el. A melyik könyvtárban 3000—4000 darab könyv van, az már nagyobb könyvtár számba jön. Ezeknek a könyvtáraknak érdekessége és értéke nem is a könyvek számában rejlik, hanem főleg abban, hogy mindegyik könyvtárban a könyveknek igen jelentékeny száma még kiadatlan kéziratokból áll.

A törökök a többi európai nemzetekhez képest nagyon későn

Melléklet a Magyar Könyvszemle 1911. évfolyamához.

TEODOR FRONK

GÁLSZÉCSI ISTVÁN
ÉNEKESKÖNYVÉNEK UJABB
TÖREDÉKE.

KEGYES

yeneketrol ees keretyn en hewerol
reomid kronynweyfe gal zey
est wan mestertrol zerey
teretb.

A ky engliem aliandh emberek elleoith
 enys azth wall. Mogom az en zenth aryam
 alleoith. A ky penigh enghem megh tagas
 dand emberek elleoith enys azth megh tagas
 dom az en zent aryam elleoith ky mennyek
 benwagyon.

Az nagytagos Pereny Peternek aba
 wymarmegye coreok Ispannyanak az
 galzocy thwan mester hy wighes
 ze galaz t ees ewmaga ayanla
 lat mabagy a mynth nagy
 tagos wranak.

en isnak yoda hazna ligyer na
 tagos kagyelmes wram zent pal egyk le
 ben nyilwan megiceni. Dete meg n
 sy wgy mond az ew zereteo fianak the
 eulnak / ezegh az kiketh meg elmer
 es az zent irasb mellyet gietmek figetwi
 fogwa onwltal kyk ryged tanytanak az ew
 dweoffigre, me y dweoffig nekwn ad
 atatik Iesus Christusba walo hantuh min
 den isteni yhlisbw walo yras ha talatos ta
 nytara faddyre oktarara gazdalfnak tany
 talara hogy istennek embere feokylletes li
 gy n minden to dologra es cyekekedre ky
 Ez mondasba wally az zent irasth hazna
 ni wdweoffignek tanytara te hat a ky ew
 dweozwlni akar nem pappa awagy barara
 ligy n hanem az zent irasth tany a ees hale

gassa. Ees a kytanwlangya nem kyalih re-
yank kyk hirdetwnek cyak Iesus Christusba
walo hwnek alwala embereket ewdwozwini
mert hallya az zent irasbol hogy cyak Iesus
Christus nekwnk adattatoh ligyen byolcy
figwl zenfigewl igazwlaswl, es wak yagybes
nem mond eremekeknek lenni mewnketh
kyk hirdetwnek bewneoseoknek ingyen was
lo zabadwlaswl cordeoktwl bewntwl ees haz
laswl, kyk hirdetwnek Christusth mew zent
figwneknek, chigeterelwneknek, enghetelom-
knek, ewdwoz yreoknek ees eggienien egy
keozbe yaronknak lenniye kyk hirdetwnek
Christusyrt bocyanatani meg nekwnk mind
bowneiket, Christus alal mewnketh meg
igazwlatani Ees Christusyrt adattatni nek
wnk az edesok ileteth ingyen cyak hogy hi-
gywnek ezeket nekwnk adattatni Christusyrt.
Ingyen az yrt n'ondom merth az teorwans
hirdet bewneynknek bocyanatnyat cle-
ingyen hanem teokilletes engegelni
kyrt ees teorwannek be tellyetynsri
re hogy az teorwint h'e nem tellyet
wk zent wlaak mondal zerin
dolog() ymond Ro. v Yaz len
wl

dweozwini merth ember az nek
ingetact. Az ewangeliom peng h'eden bew-
neinknek bocyanatnyth Christusba walo he-
wty. ingyen mellye ingyen walazya e-
az ewangeliomoz teorwintny mewnketh us
zenyossa tyem ewdwoz ligwknkw. To-
ba az igazwlasos ewdwoz ligh hwthwl wa-
nyon tom. & iij. az hwth l'zen mew be-
nk nen. m'usenak ha nem itennek igy
hallafabol zerin ak mondal zerinth
on. iij. az yrt itennek ingyen eg nem wla-
la d' yzidal. azando, hanem zewnetlen ha-
gato do hogy antak hallafabol teremhessen
mewbennwnz herth mellyet mey ewdwoz-
wlywnk ees m'usenektwl ygy zabadwly-
wuk, mekor az yrt n' on hazna ligyen az
zent irasnak naz ysa gonak ala mynise wla
toklyossa az zent irasbol zerin kegy mhan
mekeketh keoldignek anytalanti merth zent
irasnak mondal zerinth ennek yrt n' Ze-
k sigelek ceremoniak es inekel zent eg
h'ezban hogy twostlanok m'assabak
inthesseinek fulem'ewntje halacdas
tozra. Ees nem cyak zent Palz francyollya
e'actico nyelddi ent egy ha pan de em
A iij beri

beriteor winyek zenit ees e kyppe zerezo
teth. Ne latalik jehat fenkinek magyar nyel
neki az zent egy hazba zidala
m onak lennye, merth az eretlenek
fen w beruwnk nem cielednek, de az
erittek nyw keti gheryeztenek filicente he
war ees egyda kegyes indolatokra. Az en
munkamom penig ayanlom nagyfagoda
nak minth zerezo nagyfagos feoldes wram
nak ees galsagnak zerezoynek, mellyet the
nagyfagod newen weggen yo newen mynth
tombor zabagyanak hyw fyatwl. Iesus Chris
tus nagyfagodor mindē wezedelemwl meg
zerezo ghiffigwel ees bkeffigwel meg hoz
ton igazgallon az ew dewcyosfigmek ees
reryedhyres anyazet egyhaznak yp
pwllyre. Ezzewel keolith galzeczy fcho
labati zent Ambros napyau az
mywdweozyte wrunk Iesus
Christnak zewletifmek w
er eotzaz haminc
lat zientroben.

OLVASOKNAK IS TNE
ben wafu keozeoneth, Az in-
nehol teob igbik wadnak hogynem
elseo werfnek notay wolnanak azyrt
lyen modoth taryatok hogy az hol ez
tinendik the hat egy nota tellyefcytek azo
koth be, ezt penig hogy inkab ezetekbe we
hessitek keonn yebfignek okaynth minden in
ek meg wurgulalam. Towaba hogyha az
igbiknek iralaban witkeztem volna walahol
ezyrth fenki meg ne haborogyk, oka ez
merth nineyen feni keontw ezwil natmk
mas hogy ez elseo dolgom dicitessik az istē
beoleole ky cyelekedete ky tizteffighe ez nē
enym; ew minth zerezo atya adoth fianak
egy kewes kyncyca nem elafasyth ha nem
kereskedisrth ees emtek okayit yram ez ino
keketh nem tizteffignek kerelisynt, fco
emberektwl mindē gonozth ees halalth
warok ez munkamyrth, kyre ha
sten walazzand ligyen w
akarattya.

A vad marak hazath, se felefighit se zolgar
 yam ieo' thre seminemw. inarhayar go
 nozwi ne wywannyad.

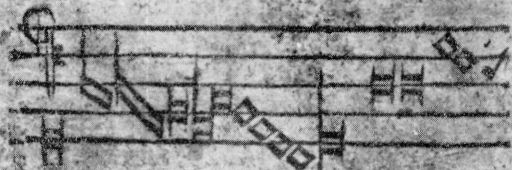
Ez parat yolatok nem a wte, adairattak ho
 gy ezeknek, meg tarta. joly ewdwozobla
 pink, mesh zenth palna nonidafa zerinthe
 lehamenek

De hog ezlebeol magwnkoth, meg esmea
 yik bez wolknek lenni, mikor lattyk
 hogy hee ne a llyefed tywk az ew pa
 rancsolath

Ee e kyppar znk, hogy cyelet
 kedetinkben n mk, nek ighen ta
 bol wadnak, z ny tere, yelyusid,
 mew wroak coor xillye, az teorunin
 hee tellyetye, kigy walfunk yusse, nek kink
 wla ydonytatle l. cap wira.

Cyak e kipp ew zst ezteit new
 Algh. ristolank eg wal q. kink.
 es e or

JIM
 evk
 ker tan
 le kag

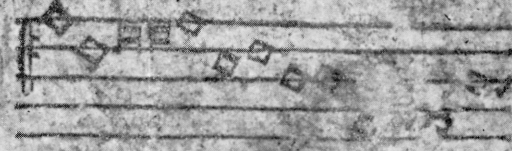
Mew hyzunk az egy istenben, mennek fco

alkek es az benne walokna' rezimtyben

lefiaywamew bkech walaztodi, ew teite

enkrewl es lolkunrewl koro

gondot wüfel, minth ides a, a fiay, w, f, m

az usin, könk nan usba, usba, anko

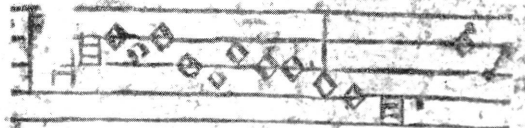

mer, mindenek wadnak az, mew, uter, wüf, knek, hat, imaban.

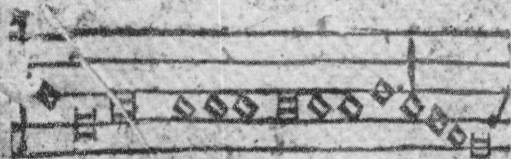
Mew, is Christusban, az ew zét
fistön, wunkban ky az aya, ifte
y coreokt, w fog wa wolkh
b, az kerezan ure

twink aldozek, ökolra zalla zabac, aia
kirth es halottay bol fel, tamada ew dweoffi
ghw nikirth kiith mew warunk az, cycltra
Mew, hyzánk zen, ilek iftenben, ky az a
tya es az fyw iftenwél egy iften, nyomor
wlraknak wigáztaloya, ew mew nekia wif
fel, igázzhat biztath es megh zeitel, wa
wim, Christufnak zenth gywiekezeztebe,
nekünk meg bocyattathnak minden bew,
ink Christufyrth, kiwelez monstani test
nek fel tamadafa wtan coreokke ifnk,

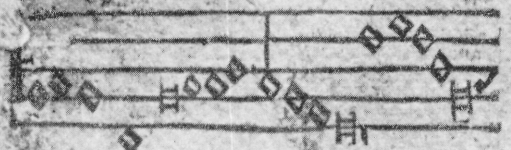
Christusnak wocorayatwl wal
enek, mely ew magatwl nekunk adasatwl
iozzánk walo nagy zertettbeol hawiz
knek ereoffighyrth

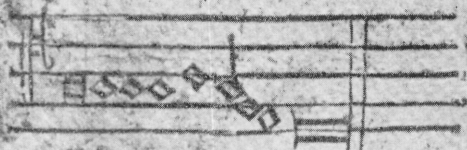
Ielus Christus mew ew dweoffi ghrük, kly

mew Iwlunk #Istennék haragyat eel weotte,

ez ew kessérwfighes halalawal, es meg zaba

dytok pokolnak kynnyatwl.

Ez Christufnak ^{üremivrs} ^{ew tes} ^{ees sz}
sel né felekezni
stidh etelre mely ^{ee}
ez wirt itala mely ^{borb}
Ees parancyo'la ^{adwa} ^{ant, fte}
nem egyebek nek ^{hani, az} ^{alának}
emlekezetyre, emlekezwnk ^{sthwike}
nak halalawl

Az mew wru ^{mas} halalanak emlekezeth
ez, hynnt es egyebek eleot wallant, hogy
Christusba walo bewticol ewdweozwl
wnkes eoreok halalwl megh zabadolwnk.
Az irth mely ember Christufnak ^{sthu} aka
rangya hozzaya wennyu, az higyc hogy
Christus az ew bewnyrdh megh holt,
merth walaki ezth nem hyend ^{stetw} hala
lalth wyzen maghanak.

Hizzwk penig Christufnak igaz ^{stubi}
es igaz wirtu nekink adnia, az ew m ^{da}
sayrdh ez kerth mellyet nektek adok etelre
en tesszem: es ez bor mellyet nektek adok
italra en wyrem mely wy ighiretnek jegye.

Vy ighireth penig ez hogy Christufyrdh, bo
cyzatalanak meg az mew bewncink, es az
atya istennek meg anghez ^{stestwnk}, azyrt
Christufnak

Griffynak wocyorat Almassagnak is
Agy h... az arya th nek, hogy (gye
tgher... mag... n elteth, ees hogy
az the... yd... az ew zereteo fi
ath adra...

Higved... myal ha... ez etek bewneose
oke, kyk a... ew zantalan... bwnoeknek, ees
z... h... zabadolafarwl, bi
z... nyossa akarnak ez jegy... col lennye

Merth Christus az ew wocyorayatrada ne
cink oiy jegywl, maly mewnkeib biz oniof
a tenne, minth az keresztly wyz es istennek
nw hazzank waly... akaratyarwl ees ke
gyelmeflighirwl.

Mynt Abraa... eorony wmetelisek eleot
e, bew... wala meg igazwltator, de az
eorony... metelisek isten parancyola, hogy
ez ig... lalnak mely bewtbeol wasyon is
ry... na.

Azyrthez jegynek witelise witan, oly bizo
nyossa ligy az thewdweoffghedrwl, minth
a meny orzagbol hallamalstentw... illyen zo
zatoth, En tighedeth ewdweozydek Chri
stus bawalo bewzyrh.

Ewncon maga ezulmonda bewneoseoknek
teowetek

kezdték könyvnyomdát állítani, mert csak 1729-ben nyílt meg az első török könyvnyomda, melyet Rákóczinak török tolmácsa, a *kolozsvári születésű renegát Ibráhím* efendi állított föl. Ez a könyvnyomda azonban nem győzte s a később állított nyomdák sem győzték kinyomatni a századok óta főlhalmozódott különféle tartalmú kéziratokat. Sőt, ha a török nyomdák munkaereje és a könyvkiadók vagyoni helyzete megengedte volna is a sokféle török kézirat kinyomatását, akkor sem teheték volna ezt a folyton akadékoskodó cenzura miatt, mely hol kisebb, hol nagyobb szigorúsággal egész a legeslegujabb időig megvolt. Ennek a következménye lett azután, hogy még a török könyvnyomtatás megkezdése után is nagyon sok író volt, a kinek munkái csakis kéziratban vannak mai napig is. Még magának a török könyvnyomtatás megalapítójának, Ibráhím efendinek *Riszále-i iszlámie* című munkája sem jelent meg nyomtatásban soha.

Ez a körülmény okozta, hogy a török nyilvános könyvtárak jelentékeny része kéziratokból áll ma is. Ugyanazt a munkát megtaláljuk kéziratban gyakran négy-öt könyvtárban, sőt többben is. Ez olykép történt, hogy a nyomtatásban meg nem jelent kiválóbb munkákat az illető könyvtáraknak alapítói maguk számára lemásoltatták s így az általuk alapított könyvtárba kerültek. A könyvmásolás szokása még mai nap is megvan és Sztámbulban még most is vannak szépíró hodsák, kik kéziratok könyvek másolásával keresik kenyerüket. A középkornak ez a maradványa azonban az alkotmány kihirdetésével életbe lépett sajtószabadság folytán most már végső napjait éli s igen rövid idő múlva már csak a múlt emlékei közé tartozik.

Nyilvános könyvtárak alapítása nagyon régi szokás a törököknél, mivel a könyvtárak, mint említettem, ájtatos alapítvány jellegével bírnak s azért, a kik nagyobb számú könyvet összegyűjtöttek életükben, öreg napjaikban vagy pedig végrendeletileg kegyes alapítványként valamely mecsetnek vagy medreszenek (theologiai iskola) adták azokat át s gondoskodtak egyidejűleg megfelelő alapítványról, melynek jövedelméből a könyvtár őrői fizetésüket kapják. Ez alapítványok megőrzése és kezelése az evkáf-miniszteriumnak, vagyis az ájtatos alapítványok miniszteriumának hatáskörébe tartozik. A legrégebb könyvtárak Konstantinápolynak Ejub városrészében keletkeztek, hol a hagyomány

szerint Mohammed próféta zászlótartójának Ejub-el-Ánszárinak a sírja van.

A könyvtárak alapítói között találunk szultánokat, hadvezéreket, ulemákat, sőt még nőket is. A hazánk történetében is szerepet játszó szultánok és hadvezérek közül is többnek a neve foglal helyet a könyvtáralapítók között. A szultánok közül legelsőben Konstantinápoly meghódítója Mohammed szultán alapított kis könyvtárat az Ejub-városrészi szent mecsetben. Szulejmán, a mohácsi győző, az alatta épített nagy mecsetben, a Szulejmánieban alapított könyvtárat. III. Áhmed, Rákóczinak szövetségese, két nagy könyvtárat is alapított: egyet a Szerájban, melyről majd alább szólunk, egyet pedig saját temetkezési helyén a Valide-mecset mellett. Utódja I. Mahmud szultán is két könyvtárat létesített, melyek egyike az Ája-Szofia mecsetben, a másik a Fátih-mecsetben van. I. Abdul Hamid könyvtára saját türbeje és medreszeje mellett van. Nagyobb könyvtárat alapított III. Oszmán szultán a Nuri Oszmánie mecset mellett és III. Szelim a Laleli medreszében. Abdul-Medsid szultán anyjának könyvtárából létesítették a mult század második felében az európaias berendezésű *Kütübhâne-i umurmî* (közkönyvtár) a Szerászkercapuszi-téren.

A magyar történelemből ismeretes nevű török hadvezérek közül Rusztem pasa, továbbá Győr vára elfoglalója Szinán pasa, Köprüli Áhmed pasa, Kara Musztafa pasa, a péterváradai ütközetben elesett Ali pasa és még más nagyvezírek mindegyike alapított egy-egy könyvtárt, melyek ma is alapítójuk nevét viselik s külön-külön épületekben találhatóak.

Még többen *alapítottak könyvtárakat* az ulemák, vagyis hittudósok közül többnyire az általuk épített medreszében, a hol temetkezési helyük is van. Még a hárem-agák, vagyis másképfőeunukhok közt is akadt néhány könyvtáralapító. Ilyen volt Hadsi Besiraga főeunukh, ki a Magas-Porta közelében csinos mecsetet építtetett s benne igen értékes kis könyvtárat alapított. Ugyanő Ejub városrészben is építtetett egy medreszet, melyben szintén alapított könyvtárat. Hasonlóképp Mehemed aga főeunukh is az általa épített kis mecsetben alapított könyvtárat.

A nagyszámú nyilvános könyvtárak használatát megnehezíti az a körülmény, hogy szerteszét vannak a nagy kiterjedésű török

főváros különböző helyein nemcsak az európai oldalon, hanem az ázsiai parton fekvő Szkutariban is. Az alkotmány kihirdetése után fölmerült ugyan az óhajtás, hogy ha a sok apró könyvtárat nem is egyesítik, legalább a bennük található nagyszámú kiadatlan kéziratot, melyekből számos esetben csak egyetlen példány van egész Törökországban, valamely biztos helyre hordanák össze s ott szigorú pontossággal őriznék. De a terv megvalósítását megakadályozza az alapítók végrendelete. Az eddigi gondozás és felügyelet, különösen II. Abdul Hamid idejében, nem bizonyult elégségesnek.

Észrevették ezt néhány évvel ezelőtt az illetékes hatóságok is s az 1907. évi november 23-án Ferid pasa akkori nagyvezir rendeletet adott ki, hogy egy bizottság a leltárak szerint az összes könyvtárat felülbírálja. A vizsgálatot megtartották s kitünt, hogy számos mecsetkönyvtárból nyomtalanul tűntek el kéziratok. A *háfizkütüb* (könyvtárőr) urak a felelősséget természetesen nem vállalták magukra, hanem az eltűnést elődeiknek, a már elhalt háfizkütüböknek rováására írták. Így a felülvizsgáló bizottságnak nem maradt más hátra, mint azt a szomorú valóságot jegyezni a leltárban a könyv czime mellé: «elveszett.» Előfordult az a furesa eset is, hogy az illető kéziratot könyv szerencsére még megmaradt, de a táblája tűnt el *valahová* nyomtalanul. Az Aja-Szofiában őrzött egyik nagy értékű Korán-példányról, a 4. számúról köztudomású dolog, hogy egykor a mecsetből már eltűnt s a galatai rakodóparton a török vámőrök vették észre, midőn az Európa felé induló egyik hajóra készültek azt rakni. A kéziratot gyönyörű Koránt visszavitték az Aja-Szofiába, de ezt a kalandos utat följegyezték róla a könyvtár leltárában. A többi esetekben azonban *valami módon* eltűntek a kéziratok, de valószínűleg nem a könyvtárőrök tudta nélkül.

A nyilvános jellegű könyvtárakon kívül van még a régi szultáni Szerájban három könyvtár, melyeknek használatához külön szultáni engedély szükséges, a mit II. Abdul Hamid idejében, kivált az utolsó években, nagyon nehéz volt megszerezni. E könyvtárak közül a legnagyobb a Szeráj harmadik udvarán, a régi trónteremmel szemközt, külön diszes épületben levő könyvtár, melyet III. Áhmed szultán létesített. A könyvtárhelyiségül szolgáló csinos kioszk bejárata fölött aranyozott betűkkel írt arab

nyelvű fölírás van, melynek szószerinti fordítását, mivel az még sehol sem jelent meg, itt közlöm:

«A királyok királya Áhmed építette e házat,
 az értékes könyvek összegyűjtésére.
 Személyesen kezdett megalapításához,
 Istentől sugalmazott őszinte szándékkal,
 hogy a tudományok haladását elősegítse
 s elnyerje az emberek dicséretét.
 Vezérelje őt Allah az egyenes út világosságában
 s örökkétartó birodalmát tegye maradandóvá!
 Adja meg neki Allah viszonzásul,
 hogy kegyelmet találjon mindenkor!
 Ez legyen a *tárikhja* Faizától:
 Az értékes könyvek számára rendeltetett.

1131.

Ez év megfelel az 1719. évnek a mi időszámításunk szerint.

Ez a könyvtár ezrekre menő kiadatlan kéziratot tartalmaz,¹ melyek nagyobb részben theologiai és filozófiai tartalmuak. Nem olvastam pontosan össze, hogy mennyi e könyvtárban az arabnyelvű könyv száma a törökkel szemben, de átlagosan úgy becsülöm, hogy legalább fele vagy felénél is több arabnyelvű. Ezeket a kéziratokat nem Áhmed szultán gyűjtötte össze, mert az arabnyelvű könyvek egy részéről kétségtelenül bizonyos, hogy azokat Egyiptom elfoglalásakor I. Szelim hozta Konstantinápolyba. Az itt őrzött könyvek valamely más helyen voltak a Szerájban, míg nem III. Áhmed e kioszkot megépíttetvén, abban helyezte el e könyveket. Ez a könyvtár azért is nevezetes, mert ebben őrizték azokat a Corvinákat, melyeket annak idején II. Abdul Hamid szultán ajándékba küldött Magyarországra. Ebben a könyvtárban most is van 35 darab régi görög codex s egy görög-latin szótár, melyek a X.—XIV. századból valók. Ezek a kéziratok mind bizánczi eredetűek. Legérdekesebb közöttük Ptolomaeus földrajzi műve gyönyörű rajzokkal. Az új-szövetségi szentírásnak is van itt egy kézirat példánya, de alig lehet régibb a X. századnál.

A Szeráj másik könyvtára a régi hárem lakosztály irányá-

¹ A múlt évben Ahmed Zeki bej, az egyiptomi kormány megbízásából, Kairóból hosszabb időre Konstantinápolyba jött és számos könyvről fotografiai másolatot vétetett.

ban fekvő Bagdád-kioszkban van. Nem bocsátkozom e káprázatos fényű kioszk belsejének leírásába, csupán a könyvtáráról említem föl, hogy a könyvtár ugyan nem nagy, de remek szépségű kötésekben nagybecsű kéziratokat tartalmaz, melyek a keleti kalligráfiának gyönyörű példányai. A mi történelmi szempontból minket érdeklő ismeretlen török kézirat van itt, azt majd más alkalommal közlöm.

A harmadik kis könyvtár a Szerájban közvetlen azon pavilon mellett van, a melyben a próféta köpönyegjét s egyéb ereklyéit őrzik. Ebbe a könyvtárba az iszlám szent ereklyéinek közelléte miatt nem muzulmán ember nem léphet be. Ennek kézirateit nem vizsgálhattam meg, de muzulmán barátaimtól tudom, hogy a vallási munkákon kívül a legérdekesebb kézirat ott az *Oguz-náme*, melyet Houtsmas valamelyik európai könyvtárban levő csonka példányból kinyomatott már, de a sztámbuli példány teljes, azért mostanában megkezdték e kéziratból annak kinyomatását Konstantinápolyban.

A Szerájnak csak a nagyobbik könyvtáráról van irott katalógus, a kisebbekről nincs. A mecsetekben, medreszek és türbék mellett levő nyilvános könyvtárak mindegyikének van nyomtatott katalógusa, csakhogy, sajnos, ezek a könyvjegyzékek nagyon felületesen készültek és igazán kevés útbaigazítást adnak a könyvtárban kutatóknak, úgyannyira, hogy tág tere nyílik a fölfedezésnek. Ezek a könyvjegyzékek megjelölik a könyv czimét, sokszor azt is hibásan; azután jelzik, hogy mily nyelven van? (török, arab, perzsa, más nyelven nincs); kézirat-e vagy nyomtatás? ki a szerzője? (ezt a rovatot nagyon sokszor üresen találjuk, pedig a szerző neve az első lapok elolvasásával megtudható); azután még egy, rendszerint hibásan kitöltött, legtöbbször üresen hagyott rovat arról, hogy mikor halt meg a szerző. A megjegyzések rovatában arról van szó, hogy a könyvnek nincs-e diszesebb, aranyozott kötése. Ez egyetlen tekintetben megbízhatók a könyvtárjegyzékek, de más tekintetben nem.

A könyvjegyzékeknek nagyon kevés hasznát veszi az olvasó azért is, mivel csupán a kézirat czimét mondják meg és csak igen általános tájékoztatást adnak tartalma felől. A keleti írók pedig ugyancsak különös czimeket tudtak adni munkáiknak, amelyből még csak sejteni sem lehet annak tartalmát. Csak

példakép említtem a mi történélmünkre vonatkozólag általam fölfedezett kéziratok közül, hogy az egyiknek czime: *Dsevâhîr-ül-menâkib*, magyarul: *Az erények drágakövei*. S kérdem, vajjon kinek jutna eszébe, hogy ezen cím alatt Musztafa budai pasának életrajzát kell érteni. Ilyenféle s még ennél is furcsább czimekre találunk a régi török kéziratokban.

Egyébkint még ezt a czimet is munkába kerül megtalálni a kéziratokban. Ezeknek a kéziratoknak ugyanis nincs olyan címlapjuk, mint a mi könyveinknek, hanem a szokásos *Bismillâh-irrahmân-irrahîmi* bekezdéssel cikornyás, unalmas bevezetés indul meg s abba foglalja bele az író a könyv czimét s ott mondja el, hogy miről szándékozik írni.

A mi a könyvtárak elhelyezését illeti, ezek a mecseteknek olyanféle mellékhelyiségeiben vannak, mint például a keresztény templomok sekrestyéje; a türbék, medreszék mellett alapított könyvtáraknak pedig kis külön épületük van, mely rendszerint egy teremből áll, a mely egyaránt könyvraktárul és olvasótermül is szolgál.

A könyvtárba lépéskor az ajtónál mindenkinek le kell vetni a cipőjét, hogy az uteza porát, sarát be ne vigye a könyvtár helyiségébe. A könyvtár padlózatát keleti szokás szerint szőnyeg borítja. A könyvtárak olvasótermében székek, asztalok nincsenek, hanem a fal mentén kosszában, elég széles, de meglehetősen kemény s igen egyszerű vánkossal huzódik végig, amelyen keleti szokás szerint keresztbe tett lábakkal üldögél az olvasó. Ez az ülési mód nekünk európaiaknak, tapasztalásból mondhatom, nagyon fárasztó. Ettől a keleti szokástól két könyvtárban van eltérés: a Szeráj könyvtárában és a Szeraszkeriát téren levő újabb keletű *Kütübhâne-i unnimiban*, a hol az európai könyvtárak olvasó termeihez hasonlóan székek és asztalok vannak.

A kis kupolás könyvtár-épületek belseje némelykor valóban meglepő szépségű. Némelyiknek belsejét egészen fajánsz-burkolat fedi gyönyörű keleti díszítésekkel. Nem is szólva a Szerájban levő könyvtár-épületről, mely a keleti építkezés egyik remek műve, csak az Aja-Szofia mecset könyvtári helyiségét említtem. A fajánsz-burkulaton levő óriási méretű, fantasztikus virágdíszítések valóban bámulatot keltők. A könyvtár-épületek bejáratánál, belsejében bőségben vannak a keletiek által igen kedvelt fölira-

tok, melyek részint a könyvtár alapítójának ájtatos szándékát mondják el lehető ezikornyás, keleti stílusban, részint pedig a Koránból vett vallási mondatok. Legkülönösebb az ily fölíratok között az Ája-Szofia belső könyvtárhelyiségében igen diszes kalligráfiával rajzolt, de érthetetlen arab fölírat, melyet *kászide-i münferidse* néven neveznek. A könyvtárőr hodsák állítása szerint ennek az a csodálatos tulajdonsága van, hogyha valaki a sok tanulmányozásban, gondolkodásban fejfájást kapott, erre a fölíratra tekint s azonnal megszűnik a fejfájása.

Egészen európai mintára berendezett modern könyvtára van a török császári múzeumnak, a melyben mindenféle nyelvű, még néhány magyar könyv is van, de természetesen nem nagyon régiek. Ez a könyvtár az európai műveltségű Khálil bej múzeumi igazgatónak és a könyvtár tudós tisztviselőinek felügyelete és vezetése alatt egészen más képet nyújt, mint a hodsá háfizkütübök igazgatása alatt álló apró könyvtárak. Ezekről a jó hodsáktól hasztalan kér az olvasó útbaigazítást a gondozásuk alatt levő könyvekről, kéziratokról. Ők nem érdeklődnek s nem is ismernek mást a gondjaikra bizott könyvek közül, csakis néhány Koránmagyarázatot.

A nyilvános könyvtárakon kívül van még Konstantinápolyban két nagy török könyvtár magán kézben, melyeket a tulajdonosok szivességéből alkalmam volt megtekinteni. Ezek egyike a néhai Riza pasa egykori igazságügyminiszternek Rumili-Hiszárban, a Boszporus mentén, magas hegytetőn épült könyvtára, mely mintegy 4000 kötet könyvet, közte igen számos kéziratot, foglal magában. A másik Ortaköj városrészben Khálisz bejnek mintegy 10.000 darab füzetet és könyvet magában foglaló könyvtára. Ezekre menő értékes kézirat van ebben is. Egyik ritkasága e könyvtárnak Dsem szultánfinak, a Mátyás király korabeli számüzött török hercegnek európai bujdosása alatt írt költeményes kézírata.

Hogyan szerezték össze ezek a könyvedvelő tulajdonosok a nagyszámú kéziratokat? Ki tudná ma ezt megmondani? Sajnos, egyik könyvtár sincs rendezve s maguk a mai tulajdonosok sem igen tudják, hogy mi lappang a könyvtárukban.